MALTA

QORTI KOSTITUZZJONALI

S.T.O. PRIM IMHALLEF
VINCENT DE GAETANO

ONOR. IMHALLEF
JOSEPH D. CAMILLERI

ONOR. IMHALLEF
JOSEPH A. FILLETTI

Seduta tal-21 ta' Marzu, 2007

Appell Civili Numru. 52/2006/1

Teddy sive Jude Taddeo u martu Mary Fortunata konjugi Refalo

v.

L-Avukat Generali

Il-Qorti:

1. Dan hu appell minn sentenza moghtija mill-Prim Awla tal-Qorti Civili (fil-kompetenza kostituzzjonali u “konvenzjonali” taghha) fit-2 ta’ Frar 2007 li permezz taghha iddeklinat milli tezercita s-setghat taghha u lliberat

lill-Avukat Generali mill-osservanza tal-gudizzju, bl-ispejjez kontra r-rikorrenti (illum appellanti) konjugi Refalo.

2. Ghall-ahjar intendiment tas-sentenza odjerna, qed tigi hawn riprodotta s-sentenza appellata fl-intier taghha, peress li minnha johrog car x’inhu l-ilment tal-konjugi Refalo, x’wiegeb l-Avukat Generali, il-fatti li taw lok ghall-kawza u r-ragunijiet li wasslu lill-ewwel Qorti li tiddeciedi kif effettivament iddecidiet:
“Il-Qorti:

“Rat ir-rikors ipprezentat mir-rikorrenti fl-10 ta’ Ottubru, 2006, li in forza tieghu, wara li ppremettew illi:

“B`citazzjoni pprezentata quddiem il-Qorti tal-Magistrati (Ghawdex) Gudisdizzjoni Superjuri, Sezzjoni ta` Gurisdizzjoni Generali wara li ppremettew:

“Ghal diversi snin u senjatament u ghal dawn l-ahhar ghaxar (10) snin l-atturi rrendew servigi, kuri u assistenzi lil konvenuta b`ispiranza li dawn jigu kumpensati kif fil-fatt kienu sejrin jigu retritwibi fit-testment tal-konvenuta.

“Sussegwentement il-konvenuta qegheda tirrifjuta illi tikkumpensa lil atturi tas-servigi lilha resi skond ma jigi dettaljatament ippruvat waqt it-trattazzjoni tal-kawza.

“L-atturi irridu li jigu ikkumpensati, u ghaldaqstant jinterpellaw lil konvenuta ghal dan il-fini b`ittra ufficcjali tas-17 ta` Awissu, 2000.

“Talbu illi:

“Tillikwida l-ammont dovut mill-konvenuta lill-atturi bhala servigi, kuri u assistenzi kif fuq inghad;

“Tikkundanna lill-attrici thallas lill-atturi l-ammont hekk likwidat.

“Bl-ispejjes komprizi dawk tal-ittra ufficcjali tas-17 ta` Awissu, 2000 kollha kontra l-konvenuta li tibqa` minn issa imharrka ghas-subizzjoni.”

“Fil-kors tas-smiegh ta` dina l-kawza quddiem l-Assistant Gudizzjarju. *(sic)*

“L-esponenti htigielhom iharrku bhala xhud lin-Nutar Dottor Paul Gorg Pisani li kien gie avvicinat mill-kontendenti sabiex jirredregi att ta` *“donazzjoni”* sabiex tigi sodisfatta l-pretiza tal-atturi, u wara diversi ngunzjonijiet ix-xhud ippresenta ruhu l-Qorti u stante li si trattava minn kaz li gara fil-kors tal-prattika tieghu professjonali huwa pprefera li jsirulu domandi bil-miktub sabiex ikun jista` jiccekkja mar-*‘records’* tieghu. Infatti n-natura tal-esami kien jirrigwarda abbozz ta` kuntratt ippreparat minnu u li fil-fatt gie esebit fl-atti tal-kawza.

“Biex jiffacilitaw il-kompitu tax-xhud l-esponenti accettaw li jaghmlu sensiela ta` domandi bil-miktub li gew notifikati lix-xhud u kellu jirrispondi permezz ta` affidavit li kellu jigi esebit permezz ta` nota fir-Registru tal-Qorti. Fil-fatt hekk sar.

“Fis-seduta tas-26 ta` Mejju, 2006, l-Avukat tal-atturi vverbalizza fis-sens li huwa kien gie a konjizzjoni tar-risposti bil-miktub tan-Nutar Pisani l-gurnata ta` qabel u ma kellux zmien jikkonsulta mal-klijenti tieghu. Iddikjara wkoll li mad-daqqa t`ghajn kien jidher li kien sar ikun hemm bzonn ta` domandi supplementi u ghalhekk talab il-fakolta` li jaghmel domandi ulterjuri bil-procedura adatta.

“Effettivament u cioe` ghas-seduta sussegwenti, u cioe` dik tas-6 ta` Ottubru, 2006 l-esponenti debitament hargu tahrika ohra fil-konfront tan-Nutar Pisani izda nel frattemp l-imsemmija Qorti tal-Magistrati (Ghawdex) Gurisdizzjoni Superjuri, Sezzjoni Generali ddekretat kameralment u dana minghajr ma kien hemm rikors penali *(sic!)* kif titlob il-procedura, billi cahdet it-talba ghad-domandi ulterjuri u rriservat biss il-kontroesami tan-Nutar Pisani.

“L-esponenti hassew ruhhom aggravati minn dan id-digriet ghal diversi ragunijiet ghaliex jidher li jekk jibqa` fis-sehh ikun qed jigi vjolat fil-konfront taghhom id-dritt ta` smiegh xieraq sancit mill-artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea dwar id-Drittijiet u Libertajiet Fundamentali tal-Bniedem (Att Numru XIV tal-1987), kif ukoll l-artikolu 40 tal-Kostituzzjoni ta` Malta. Dan huwa l-principju ta` smiegh imparzjali u jekk l-esponenti ma jithallewx jaghmlu d-domandi li jinhtiegu lix-xhud li huma harku debitament il-kaz taghhom sejjer jigi pregudikat.

“Ma jkunx hemm smiegh imparzjali ghas-segwenti ragunijiet:-

1. In-Nutar Pisani huwa xhud tal-attur. Normalment ix-xhieda tinghata viva voce. L-atturi huma konxji tal-fatti li huma a konjizzjoni tan-Nutar Pisani u ghalhekk ghandu jinghatalhom il-facilita` li jaghmlu l-esami taghhom. Il-fatt li x-xhud inghata l-favur li jirrispondi bil-miktub ma jesawrixxix id-dritt taghhom tal-esami. Il-fatt li huma agevolaw lix-xhud b`domandi bil-miktub ma jippregudikax id-dritt taghhom li jezaminawh esawrjentament.

2. Jidher li l-Qorti fuq imsemmija trattat id-domandi u r-risposti li saru bil-miktub bhala esami esawrjenti inkella xi affidavit. Dan mhux il-kaz. Mir-risposti tax-xhud jidher li dan kien reticenti u ntenzjonalment selettiv f`dak li jiftakar u minflok ma kellhom il-protezzjoni tal-Qorti u s-sanzjoni taghha biex tinstab u tohrog il-verita` l-esponenti gew imxekkla fit-tentattivi taghhom sabiex jistabbilixxu l-verita`. Jekk ma tigix stabbilita` il-verita’ inkunu qeghdin mifthu l-bibien berah ghan-nofs verita` u ghal parzjalita`.

3. Kien wkoll ghal kollox insolitu u mhux fil-kors normali tal-affarijiet li kawza li qegheda tinstema mill-assistant gudizzjarju u minghajr ma jkun hemm talba formali sabiex jigi prodott ix-xhud. Ovvjament ma kienx hemm talba formali ghaliex dan kien xhud dikjarat tal-atturi u kien fil-mansjoni u xelta taghhom meta u jekk kellhom jipproducuh. Ma kien hemm ebda raguni ghaliex il-Qorti kellha tippronuncja ruhha, jekk ma kienx hemm talba formali f`dan is-sens. U mbaghad jekk wiehed ried

verament isegwi l-proceduri normali c-cahda missa saret fuq ir-rikors ghall-ingunzjoni tax-xhud u mhux a bazi b`verbal li sar quddiem l-assistant gudizzjarju.

4. Jekk wiehed kellu jikkontempla l-kaz li l-Qorti kellha raguni ghaliex tichad ix-xhieda *'viva voce'* tan-Nutar Pisani, allura missu kien hemm ukoll motivazzjoni ghal dan. Jistaqsu l-esponenti x`kienet ir-raguni li l-Qorti ma hallietx li jsiru domandi ulterjuri lin-Nutar Pisani. Ghaliex dawn ma kienux rilevanti? Izda l-atturi kien ghadhom ma ddikjarawx x`domandi ulterjuri kellhom ippreparati. Biex ma jigix skomodat ulterjorment in-Nutar Pisani? Izda din mhix raguni ghaliex jigi michud esami ulterjuri tax-xhud.

"Talbu lill-esponenti jghidu ghaliex din l-Onorabbli Qorti m`ghandhiex:

1. L-agir tal-Qorti tal-Magistrati (Ghawdex) Gurisdizzjoni Superjuri, Sezzjoni Gurisdizzjoni Generali u senjatament in kwantu bid-digriet taghha tal-31 ta` Mejju, 2006 fil-kawza Citazzjoni Numru 181/2000 fl-ismijiet *'Teddy sive Jude Taddeo Refalo et vs Helen Attard'* jikkostitwixxu nuqqas ta` smiegh xieraq a tenur tal-artikolu sitta (6) tal-Att Numru XIV tal-1987 u tal-artikolu 40 tal-Kostituzzjoni ta` Malta.

2. Konsegwentement taghti dawk il-provvedimenti kollha xierqa u opportuni senjatament li jigi revokat l-imsemmi digriet tal-31 ta` Mejju, 2006, u l-esponenti jinghataw il-possibilita` li jezaminaw ulterjorment lin-Nutar Paul Gorg Pisani.

"Bl-ispejjes kontra l-konvenuti.

"Rat ir-risposta tal-intimat li in forza taghha eccepixxa illi:

"In linea preliminari, din l-Onorabbli Qorti ghandha tiddeklina milli tezercita l-kompetenza kostituzzjonali taghha a tenur tal-*proviso* tal-Artikolu 46 (2) tal-Kostituzzjoni u tal-*proviso* tas-subinciz (2) tal-Artikolu 4 tal-Kap. 319 stante li r-rikorrent m`ezawriex ir-rimedji ordinarji ghad-dispozizzjoni tieghu.

“Fil-mertu u bla pregudizzju ghas-suespost l-allegazzjonijiet tar-rikorrenti huma kollha nfondati fil-fatt u fid-dritt.

“Kif ammess mir-rikorrenti adjerni stess kienu huma li talbu li jressqu domandi bil-miktub lix-xhud Nutar Pisani.

“Ma kien impost fuqhom ebda limitu ta` numru ta` domandi li huma setghu jaghmlu lill-istess xhud u ghalhekk l-istess rikorrenti kellhom il-fakulta` li jaghmlu d-domandi kollha li jidhrilhom xierqa fil-mument opportun u cioe` fil-mument meta pprezentaw in-Nota bid-domandi miktubin.

“L-principju ta` smiegh xieraq jimplika dritt li persuna tressaq ix-xhieda u mhux id-dritt li dik il-persuna tibqa` tippressa b`domandi ulterjuri sempliciment ghax ir-risposti moghtija mix-xhud fl-ewwel lok ma ssodisfawhiex.

“Fi kwalunkwe kaz huwa principju accettat fil-gurisprudenza tal-Qorti Ewropea li l-Qrati nazzjonali ta` kull Stat ghandhom latitudni wiesgha sabiex jirregolaw u jikkontrollaw l-andament tal-kawza fosthom ta` dak li jidhrilhom opportun jew mhux opportun fir-rigward ta` produzzjoni ta` xhieda u wisq iktar bhal f`dan il-kaz il-prezentazzjoni o meno ta` domandi ulterjuri ghal risposti ta` xhud.

“Effettivament kemm il-Qrati nostrali kif ukoll dawk Ewropej dejjem irritenew li kemm jista` jkun ma jindahlux bla bzonn u ma jiddisturbawx id-diskrezzjoni adoperata minn Qorti ohra kompetenti fil-kors tas-smiegh tal-kawza quddiemha, jekk mhux ghal raguni, jew ragunijiet serji, gravi jew eccezzjonali, li zgur mhux il-kaz odjern.

“Ghalhekk m`hemm ebda ksur tal-Artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea.

“Finalment l-Artikolu 40 tal-Kostituzzjoni jirreferi ghal Protezzjoni ta` liberta` ta` kuxjenza u qima, liema materja hija totalment irrelevanti ghal kaz odjern u

konsegwentement l-Artikolu 40 huwa inapplikabbli ghal kaz odjern.

“Ghalhekk din l-Onorabbli Qorti ghandha tichad it-talbiet tar-rikorrent bl-ispejjez kollha kontra tieghu.

“Rat l-atti tal-kawza pendenti quddiem il-Qorti tal-Magistrati (Ghawdex) Gurisdizzjoni Superjuri, Sezzjoni Gurisdizzjoni Generali, citazzjoni numru 181/00/PC, fl-ismijiet *“Teddy sive Jude Taddeo Refalo et vs Helen Attard”*;

“Rat in-noti tal-osservazzjonijiet tal-partijiet;

“Rat l-atti kollha tal-kawza u d-dokumenti ezebiti;

“Rat li l-kawza giet differita ghal-lum ghas-sentenza;

“Ikkunsidrat:

“Illi r-rikorrenti huma atturi f`kawza b`citazzjoni numru 181/00/PC pendenti quddiem il-Qorti tal-Magistrati (Ghawdex) Gurisdizzjoni Superjuri. Fil-kors tas-smiegh tal-kawza, l-atturi xtaqu li jipproducu bhala xhud lin-Nutar Dottor Paul Gorg Pisani u, wara talba tal-istess xhud, l-atturi accettaw li jipprezentaw id-domandi taghhom bil-miktub, biex l-istess xhud iressaq ir-risposti tieghu hu wkoll bil-miktub. Wara li giet segwita din il-procedura, l-atturi xtaqu li jressqu domandi supplimentari lix-xhud, liema domandi xtaqu li jsiru oralment quddiem il-Qorti. Ghal dan il-ghan, hargu ingunzjoni relattiva fil-konfront tan-Nutar Pisani, pero`, b`digriet in camera tal-31 ta` Mejju, 2006, il-Qorti cahdet it-talba biex isiru domandi supplimentari lix-xhud. Dan id-digriet inghata mill-Qorti qabel ma giet ipprezentata l-ingunzjoni ghas-smiegh tax-xhud, izda wara s-seduta tas-26 ta` Mejju, 2006, mizmuma mill-Qorti, meta l-atturi indikaw li kellhom il-hsieb jaghmlu domandi supplimentari lix-xhud; il-konvenuti kienu opponew li jithallew jaghmlu dan. L-atturi qed jallegaw illi dan id-digriet jivvjola d-dritt taghhom ghal smiegh xieraq peress li cahadhom mill-opportunita` li

jressqu il-kaz taghhom ghall-konsiderazzjoni tal-Qorti b`mod kif xtaqu huma.

“L-ewwel eccezzjoni tal-intimati hi fis-sens li qed jinvita lil din il-Qorti tiddeklina milli tezercita l-kompetenza kostituzzjonali taghha, stante li r-rikorrent m`ezawriex ir-rimedji ordinarji ghad-disposizzjoni tieghu.

“Illi din is-sentenza sejra tqis din l-eccezzjoni:

“Illi dwar din l-eccezzjoni, ghandu jinghad li l-Qorti jkollha, min-natura tal-eccezzjoni nfisha, tqisha fuq il-bazi ta` dak li jidher mill-atti *prima facie*. Ma jistax ikun mod iehor, ghaliex jekk il-Qorti kellha tidhol biex tqis il-provi fil-mertu, jkun ifisser li diga` tkun qieset li hija sejra twettaq il-gurisdizzjoni taghha. Min-naha l-ohra, il-fatt li l-Qorti f`dan l-istadju, tghid li hija sejra twettaq is-setghat li ghandha biex tisma` l-kaz ma jfissirx li b`hekk l-ilment tar-rikorrenti huwa wiehed misthoqq jew li, minn dak li jirrizulta, ma jistax ikun li l-azzjoni tieghu tirrizulta li kienet, wara kollox, wahda fiergha jew mahsuba biss biex iddejjaq;

“Illi minhabba li r-rikorrenti qeghda tressaq l-ilment taghha kemm taht il-Kostituzzjoni u kif ukoll taht il-Konvenzjoni, johrog li l-eccezzjoni li l-Qorti jmissha tirrifjuta li tezercita s-setghat taghha hija msejsa fuq id-dispozizzjonijiet tal-*proviso* ghas-sub-artikolu (2) tal-artikolu 46 tal-Kostituzzjoni u l-*proviso* tas-sub-artikolu (2) tal-artikolu 4 tal-Kapitolu 319 tal-Ligijiet ta` Malta, li t-tnejn juzaw l-istess kliem ghalkemm mhux it-tnejn jorbtu bl-istess mod lill-Qorti fl-uzu tad-diskrezzjoni taghha.

“Illi l-ezistenza ta` rimedju iehor lill-parti li tressaq azzjoni ta` allegat ksur ta` jedd fondamentali taht il-Kostituzzjoni jew taht il-Konvenzjoni ghandha tirrizulta lill-Qorti bhala stat ta` fatt attwali u obbjettiv, u d-diskrezzjoni li tista` twettaq il-Qorti biex ma tezercitax is-setghat taghha *“jekk tqis li jkun desiderabbli li hekk taghmel”* minhabba l-ezistenza ta` rimedju iehor hija decizjoni fuq tali stat ta` fatt. Kemm hu hekk, huwa biss meta jew jekk jirrizulta lill-Qorti bhala fatt li (kien) jezisti rimedju iehor effettiv lir-rikorrent li l-Qorti tista` tiddelibera jekk ghandhiex twarrab

milli tezercita s-setgha taghha li tisma` l-ilment imressaq quddiemha.  F`kaz li ma jirrizultax li kien hemm rimedju iehor xieraq, il-Qorti trid tiehu konjizzjoni tal-ilment, u f`kaz li kien hemm rimedju iehor, il-Qorti jibqaghlha s-setgha li tiddeciedi li ma eccediex l-ezercizzju tas-setgha taghha.

"Illi ma jrid bl-ebda mod jintesa li d-diskrezzjoni li l-Qorti ghandha f`dan ir-rigward triq titwettaq b`mod korrett u mmirata lejn l-iskop li l-legislatur ried li jilhaq biha: jigifieri, li filwaqt li ma jithallewx isiru kawzi kostituzzjonali bla bzonn, min-naha l-ohra ma jigrix li, minhabba thaddim *"liberali"* tad-diskrezzjoni, persuna tinzamm milli tmexxi 'l quddiem azzjoni bhal din meta jkun jidher li l-kaz huwa wiehed serju li jimplika t-telf jew tnaqqir ta` jedd fondamentali ghal dik il-persuna.  Kif inghad dan l-ahhar f`dan ir-rigward, din id-diskrezzjoni ghandha dejjem tigi wzata fl-ahjar interess tal-amministrazzjoni tal-gustizzja biex, min-naha l-wahda, il-Qrati ta` indoli kostituzzjonali ma jsibux ma` wicchom kawzi li messhom jew setghu tressqu quddiem Qrati ohrajn kompetenti jew li dwarhom messhom jew setghu jitfitxxu rimedji ohrajn imcahhda, mir-rimedji li ghandha jedd tfittex taht il-Kostituzzjoni jew taht il-Kap. 319 tal-Ligijiet ta` Malta.

"Illi meta jinghad li jkun hemm rimedju iehor xieraq, dejjem ikun qieghed jitfisser li tali rimedju jrid jitqies fid-dawl tal-ksur tal-jedd fondamentali li jkun qed jigi allegat li nkiser jew li jkun mhedded li sejjer jinkiser: ghandu jkun rimedju accessibbli, xieraq, effettiv u adegwat biex jindirizza l-ksur jew theddid ta` ksur lamentat.  M`hemmx ghalfejn li, biex jitqies bhala effettiv, ir-rimedju jintwera bhala wiehed li se jaghti lir-rikorrent success garantit, bizzejjed li jintwera li jkun wiehed li jista` jigi segwit b`mod prattiku, effettiv u effikaci.

"Illi madankollu, l-ezistenza ta` rimedju iehor trid titqies fiz-zmien tal-allegat ksur tal-jedd fondamentali li dwaru jitressaq l-ilment, u mhux fiz-zmien li jkun tressaq l-ilment kostituzzjonali jew konvenzjonali.  M`huwiex moghti lil persuna l-beneficcju li l-ewwel thalli jghaddi ghalxejn iz-zmien li fih setghet tiehu r-rimedju ghall-ksur tal-jedd taghha, u mbaghad tressaq ilment kostituzzjonali jew

konvenzjonali dwar l-istess ksur bhallikieku l-procedura kostituzzjonali jew konvenzjonali kienet xi rimedju in *extremis* li wiehed jista` jirrikorri ghalih biex isewwi zball jew nuqqas li ma messux twettaq qabel.

"Illi fuq il-punt in materja, din il-Qorti fil-kawza "Tretyak vs Direttur tac-Cittadinanza et", deciza fit-30 ta` Gunju, 2005 (konfermata mill-Onorabbli Qorti Kostituzzjonali fis-16 ta` Jannar, 2006), ghamlet gabra tal-principji li jirregolaw dan il-*proviso* tal-ligi fis-sens li gej:

"Illi f`ghadd ta` sentenzi moghtijin f`dawn l-ahhar snin mill-Qorti Kostituzzjonali, gew stabbiliti principji li ghandhom jigu segwiti minn Qorti biex tqis jew huwiex minnu li r-rikorrent kellu ghad-dispozizzjoni tieghu rimedju alternattiv effettiv. Fost dawn il-principji wiehed isib li (a) meta jidher car li jezistu mezzi ordinarji disponibbli ghar-rikorrent biex jikseb rimedju ghall-ilment tieghu, ir-rikorrent ghandu jirrikorri ghal tali mezzi qabel ma jirrikorri ghar-rimedju kostituzzjonali, u huwa biss wara li jkun fittex dawk il-mezzi jew wara li jidher li dawk il-mezzi ma jkunux effettivament disponibbli li ghandu jintuza r-rimedju kostituzzjonali; (b) li d-diskrezzjoni li tuza l-Qorti biex tqis jekk ghandhiex twettaq is-setghat taghha li tisma` kawza ta` natura kostituzzjonali ghandha torbot, sakemm ma tingiebx xi raguni serja u gravi ta` illegalita`, ingustizzja jew zball manifest fl-uzu taghha; (c) m`hemm l-ebda kriterju stabilit minn qabel dwar l-uzu tal-imsemmija diskrezzjoni, billi kull kaz jehtieg jigi mistharreg fuq ic-cirkostanzi tieghu; (d) in-nuqqas wahdu ta` tehid ta` mezzi ordinarji mir-rikorrent m`huwiex raguni bizzejjed biex Qorti ta` xejra kostituzzjonali taqtaghha li ma tuzax is-setghat taghha li tisma` l-ilment, jekk jintwera li l-imsemmija mezzi ma kinux tajbin biex jaghtu rimedju shih lir-rikorrent ghall-ilment tieghu; (e) in-nuqqas ta` tehid ta` rimedju ordinarju – ukoll jekk sata` kien ghal kollox effettiv biex jindirizza l-ilment tar-rikorrent – minhabba l-imgiba ta` haddiehor m`ghandux ikun raguni biex il-Qorti twarrab is-setghat taghha li tisma` l-ilment kostituzzjonali tar-rikorrent; (f) l-ezercizzju minn Qorti (tal-ewwel grad) tad-diskrezzjoni taghha bla tistharreg il-materja necessarja li fuqha tali diskrezzjoni ghadnha titwettaq, jaghti lil Qorti tat-

tieni grad is-setgha li twarrab dik id-diskrezzjoni; u (g) meta r-rimedju jaqa` fil-kompetenza ta` organu iehor jew meta s-smigh tal-ilment tar-rikorrent se jwassal biex l-indagni gudizzjarja u l-process l-iehor tas-smigh tar-rimedju ordinarju jkunu duplikazzjoni ta` xulxin, il-Qorti kostituzzjonali ghandha ttendi lejn ir-rifjut li tuza s-setghat taghha kostituzzjonali, sakemm l-indagni gudizzjarja tal-kaz ma tkunx, min-natura taghha, ixxaqleb izjed lejn kwistjoni kostituzzjonali”.

“Id-diskrezzjoni li l-Qorti taghzel li tiehu jekk twettaqx jew le s-setghat taghha kostizzjonali biex tisma` kawza ghandha tigi ezercitata bi prudenza, b`mod li fejn jidher li hemm jew sejjer ikun hemm ksur serju ta` drittijiet fondamentali, l-Qorti xxaqleb lejn it-twettiq ta` dawk is-setghat. Irid dejjem jitqies li din id-diskrezzjoni ghandha dejjem tigi wzata fl-ahjar amministrazzjoni tal-gustizzja u tohloq bilanc biex, mill-banda l-wahda, twaqqaf lil min jipprova jabbuza mill-process kostituzzjonali, u mill-banda l-ohra zzomm milli jigi mahluq xkiel bla bzonn lil min genwinament ifittex rimedju kostituzzjonali.

“Fil-kawza <u>“Cuschieri vs Onor. Prim Ministru”</u>, deciza mill-Onorabbli Qorti Kostituzzjonali fis-6 ta` April, 1995, intqal:

“Hu veru li kull persuna tista` tirrikorri lill-Prim`Awla ghal rimedju ta` indole kostituzzjonali, imma l-ewwel subinciz ta` dak l-artikolu 46 irid jigi moqri mal-proviso tat-tieni subinciz tieghu li jipprovdi li l-Qorti tista`, jekk tqis li jkun desiderabbli li hekk taghmel, tirrifjuta li tezercita s-setgha taghha skond dak l-artikolu f`kull kaz meta tkun sodisfatta li mezzi xierqa ta` rimedju ghall-ksur allegat “huma jew kienu disponibbli favur dik il-persuna skond xi ligi ohra”. Hu veru wkoll illi din il-fakolta` hija diskrezzjonali ghall-Qorti imma hu car li l-ezercizzju ta` tali diskrezzjoni ma jistax ikun wiehed kapriccuz jew legger. Hu ovvju illi ma hux indikat – jekk mhux f`kazijiet verament eccezzjonali li jikkonvincu lill-Qorti mod iehor – illi l-ewwel Qorti tezercita s-setghat taghha sakemm kienu, huma jew ghadhom, miftuhin ghar-rikorrent rimedji ohra adegwati fil-parametri tal-ordinament gudizzjarju, kemm dawk ordinarji permezz ta` appell kif ukoll dawk straordinarji permezz ta`

ritrattazzjoni. Sakemm tibqa` l-possibilita` li l-lezjoni tad-dritt fondamentali setghet kienet jew *<u>ghad tista` tigi rettifikata</u>* *bil-proceduri u mezzi provduti bil-ligi, ikun generalment il-kaz li l-Qorti tiddeklina milli tezercita s-setghat kostituzzjonali taghha”.* (sottolinear ta` din il-Qorti).

“Dawn l-istess principji kienu applikati fis-sentenzi tal-Prim`Awla tal-Qorti Civili (sede Kostituzzjonali) deciza fis-27 ta` Lulju, 1995, fl-ismijiet <u>“Paul Mckay vs Kummissarju tal-Pulizija”</u>, u deciza fil-21 ta` April, 1995, fl-ismijiet <u>“Anton Scicluna pro et noe vs Prim Ministru”</u>.

“Wara li ghamlet dawn il-konsiderazzjonijiet ta` natura legali, u ezaminat l-atti tal-kawza li tat lok ghal dawn il-proceduri, din il-Qorti jidhirlha li ghandha tiddiklina milli tezercita l-gurisdizzjoni kostituzzjonali taghha peress li jezistu proceduri ohra adegwati ghar-rikorrenti. Hu veru li skond l-artikolu 229(1)(e) tal-Kap. 12 tal-Ligijiet ta` Malta ma jistax, f`dan l-istadju, jsir appell mid-digriet li in forza tieghu l-Qorti ma ppermettietx li jsiru mistoqsijiet lix-xhud, pero`, hu dejjem miftuh ghall-parti leza tressaq rikors ai termini tal-artikolu 230 tal-Kap. 12 fejn titlob lill-Qorti tirrikonsidra l-pozizzjoni taghha, u tirrevoka jew tvarja *contrario imperio* d-digriet precedenti taghha. Jekk dik il-Qorti tibqa` tirrifjuta li tippermetti li jsiru mistoqsijiet ulterjuri lix-xhud, huwa dejjem permess li jsir appell mid-digrieti flimkien ma` appell mis-sentenza tal-Qorti. Dan hu rimedju effettiv u effikaci, ghax jekk l-Onorabbli Qorti tal-Appell tilqa` l-lanjanzi tar-rikorrenti, dawn ikollhom l-opportunita` li jaghmlu d-domandi ulterjuri li jixtiequ jaghmlu.

“L-iskop tal-legislatur li, kemm jista` jkun, jevita appelli mill-varji digrieti li tista` taghti Qorti fil-kors tas-smiegh ta` kawza, huwa intenzjonat biex is-smiegh ta` kawza ma jigix interrott kull meta tinghata ordni li minnha l-parti leza tappella. Qabel ma giet introdotta din ir-regola, spiss kien jigri li s-smiegh ta` kawza jigi sfrattat, b`appelli fuq diversi decizjonijiet jew ordnijiet in parte li tkun tat il-Qorti, bir-rizultat li l-kawza titwal u, aktar, titlef il-kontinwita` u l-armonia taghha. Ikun kontro-produttiv li parti f`kawza, li

tnehhilha d-dritt ta` appell tul is-smiegh, tipprova xorta xxekkel is-smiegh billi tressaq il-lanjanza taghha taht forma ta` ilment kostituzzjonali.

“Il-Qorti kompetenti biex tiddeciedi fuq jekk dak id-digriet huwiex gust jew le hija l-Onorabbli Qorti tal-Appell, u jekk ir-rikorrent jitlef il-kawza fil-meritu, hu jkollu kull dritt li jilmenta minn dak l-istess digriet quddiem dik l-Onorabbli Qorti tal-Appell. Din l-Onorabbli Qorti tista` tikkonferma, thassar jew tvarja d-digriet tal-ewwel Qorti skond ma jidhrilha gust u opportun fil-kawza. Hu car, ghalhekk, li r-rikorrenti ghandhom rimedju prattiku, effettiv u effikaci ghal-lanjanzi taghhom; u l-fatt li dan ir-rimedju ma jistax jigi utilizzat f`dan l-istadju, imma biss wara li tinghata s-sentenza finali mill-Qorti, bl-ebda mod ma jista` jfisser li r-rikorrenti gew mcahda mid-dritt ta` smiegh xieraq. Ma jirrizultax li n-nuqqas ta` rimedju f`dan l-istadju hu ta` pregjudizzju ghar-rikorrenti, ghax, kif inghad, l-Onorabbli Qorti tal-Appell, fi stadju opportun, ghandha l-fakulta` taghti kull rimedju mehtieg biex thares id-drittijiet tal-partijiet fil-kawza. Qabel ma jigi ezawrit dan ir-rimedju ordinarju, mhux lecitu li din il-Qorti tintrometti ruhha fl-inter procedurali kif determinat mill-Qorti tal-Magistrati (Ghawdex) Gurisdizzjoni Superjuri.

“Del resto, mhux biss il-kawza ghada ma gietx deciza, izda ghad hemm il-possibilita` ta` revoka *contrario imperio* tad-digriet impunjat, u l-possibilita` ta` re-ezami tax-xhud ghal kaz li jigi prodott ghall-kontro-ezami. Kwindi, jidher car li, f`dan l-istadju hu prematur li jigi ezaminat jekk gewx lezi d-drittijiet fundamentali tar-rikorrenti.

“Ghaldaqstant, ghar-ragunijiet premessi, tiddisponi mill-kawza billi tilqa` l-ewwel eccezzjoni tal-intimat, u ghalhekk qed tiddeklina milli tezercita il-kompetenza kostituzzjonali taghha, u qed tillibera lill-intimat mill-osservanza tal-gudizzju.

“L-ispejjez ta` dawn il-proceduri jithallsu kollha mir-rikorrenti.”

3. Il-konjugi Refalo hassewhom aggravati b’din is-sentenza, u interponew appell minnha permezz ta’ rikors li

jgib id-data tad-9 ta’ Frar 2007. L-appellat Avukat Generali rrisponda fid-19 ta’ Frar 2007, u d-difensuri tal-partijiet ittrattaw l-appell fl-udjenza tat-12 ta’ Marzu 2007.

4. L-aggravju tal-appellanti hu, bazikament, li l-ewwel Qorti malament ezercitat id-diskrezzjoni taghha li tiddeklina li tezercita s-setghat taghha skond il-*proviso* tas-subartikolu (2) tal-Artikolu 46 tal-Kostituzzjoni u tad-disposizzjoni korrispondenti tal-Kap. 319.

5. Minkejja d-diversi referenzi li l-konjugi jaghmlu fir-rikors taghhom ghal sentenzi tal-Qorti Internazzjonali tal-Gustizzja u tal-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem biex jippruvaw juru fejn u kif zbaljat l-ewwel Qorti, din il-Qorti minghajr ezitazzjoni tqis dana l-appell bhala wiehed frivolu u vessatorju. Fil-kaz in dizamina, mhux biss il-kawza in kwistjoni ghadha ma gietx deciza – u hu risaput li ghal dak li jirrigwarda l-punt jekk fil-kors ta’ proceduri gudizzjarji persuna nghatatx smigh xieraq, wiehed irid jiehu l-proceduri fit-totalita` taghhom u mhux aspett wiehed biss ta’ dawk il-proceduri[1] – izda hu manifestament car li anke jekk, ghall-grazzja ta’ l-argument, id-digriet moghti kameralment mill-Qorti tal-Magistrati (Ghawdex) fil-31 ta’ Mejju 2006 kien zbaljat, dejjem ghad hemm ir-rimedju ta’ l-appell fl-ipotesi li s-sentenza fil-meritu tinghata kontra l-atturi (u anke jekk tinghata favurihom u jkun hemm appell mill-parti l-ohra, huma ghandhom dejjem il-possibilita` li jinterponu appell incidentali). F’dan is-sens ukoll ippronunzjat ruhha din il-Qorti, diversament komposta, fis-sentenza ***Raphael Aloisio et v. Avukat Generali et*** deciza fit-2 ta’ Marzu 2007.

6. L-uniku kumment li din il-Qorti jidhrilha li ghandha taghmel fir-rigward tas-sentenza appellata huwa li certi espressjonijiet uzati donnhom jaghtu wiehed x’jifhem li biex il-Prim Awla tiddetermina l-eccezzjoni – li

[1] Ara, fost hafna sentenzi ohra, ***Lawrence Pullicino v. Malta*** (15 ta’ Gunju 2000) li fiha l-Qorti ta’ Strasbourg qalet, *inter alia*, hekk: “For the above reasons, the Court finds that, taken in their entirety, the proceedings afforded the applicant a fair and effective opportunity to present his defence in an adversarial procedure and respected the principle of equality of arms. It therefore rejects his complaint under this head as being manifestly ill-founded, pursuant to Article 35 §§ 3 and 4 of the Convention.”

proprjament ma hi eccezzjoni xejn, ghax il-Qorti tista' tiddeklina li tezercita s-setghat taghha anke jekk hadd ma jivventila l-punt – skond il-*proviso* imsemmi, hija ma ghandha qatt tisma provi[2]. Dan, bid-dovut rigward ma hux korrett. Ghalkemm huwa veru li biex il-Qorti tiddeciedi jekk fil-kaz konkret hux "desiderabbli" li tirrifjuta li tezercita s-setghat taghha normalment ma jkunx mehtieg li tisma' provi, dan ma hux neccessarjament dejjem hekk, u jista' jkun hemm cirkostanzi fejn il-Prim Awla jkollha tisma' l-provi, jew xi provi, qabel ma tiddeciedi fir-rigward. Pero` dan hu punt marginali, ghax fil-kaz *de quo* l-ewwel Qorti setghet, u gustament hekk ghamlet, u strahet interament fuq l-atti minghajr in-necessita` li tisma' provi.

7. Ghall-motivi premessi, tichad l-appell u tikkonferma s-sentenza appellata, bl-ispejjez kontra l-appellanti. U peress li dana l-appell huwa wkoll wiehed fieragh u vessatorju fis-sens tas-subartikolu (4) tal-Artikolu 223 tal-Kap. 12, tikkundanna lill-appellanti jhallsu lill-appellat l-ispejjez ghal darbtejn.

< Sentenza Finali >

-------------------------------TMIEM-------------------------------

[2] Hekk, per ezempju, jinghad: "Illi dwar din l-eccezzjoni, ghandu jinghad li l-Qorti jkollha, min-natura tal-eccezzjoni nnifisha, tqisa fuq il-bazi ta' dak li jidher mill-atti *prima facie*. Ma jistax ikun mod iehor, ghaliex jekk il-Qorti kellha tidhol biex tqis il-provi fil-mertu, jkun ifisser li diga` tkun qieset li hija sejra twettaq il-gurisdizzjoni taghha."